

Độc sách : “Đời sống và Đời viết” của Văn Giá

(Tiểu luận, phê bình của Văn Giá - Nxb Hội Nhà văn, H, 2005, 360 trang)

Từ khoảng mười năm nay, tên tuổi nhà giáo, nhà nghiên cứu và phê bình Văn Giá đã trở nên khá quen thuộc với người làm văn học Việt Nam hiện đại. Trong tập tiểu luận phê bình mới xuất bản, “Đời sống và đời viết”, đã có sự hô ứng giữa phê bình tác phẩm với phác thảo chân dung tác giả, hay nói một cách khác, đó chính là sự định hình một phong cách viết phê bình của Văn Giá.

Dễ thấy một đặc điểm nổi bật ở tập sách là cách đặt vấn đề, cách phân tích và nhấn mạnh mỗi vấn đề theo một cung cách riêng. Người viết thường lựa chọn một điểm nhìn, chủ ý nêu ra một vài vấn đề xác thực, cụ thể, thực sự có ý nghĩa, có tính vấn đề.

Đó là sự định danh về một kiểu "truyện lịch sử - thể sự hư cấu", thêm "một cách đọc Chí Phèo", sự cảm nhận "những bước đi ban đầu" của một cây bút trẻ, về hiện tượng "tiểu thuyết ngắn", về khả năng phát hiện "mối nguy cơ xâm lấn của ngôn ngữ quảng cáo đối với đời sống văn học"...

Tuy số lượng bài viết về văn học đương đại không nhiều nhưng người viết biết làm mới những vấn đề cũ, đưa đến cách cảm nhận mới, cách hình dung mới và cách dẫn giải có phần mới mẻ. Đánh giá lại những giá trị văn học một thời chưa xa, "tứ giác tác gia" nhận được quan tâm đặc biệt: Vũ Bằng - Nam Cao - Thạch Lam - Thâm Tâm.

Chú trọng khai thác trên cả hai phương diện "đời sống" và "đời viết", Văn Giá mong muốn góp phần lý giải những vấn đề thuộc về đặc điểm văn phong, phong cách tác giả, những quan niệm về thơ và tiểu thuyết trong từng giai đoạn văn học cụ thể.

Trên thực tế, người viết không nhằm dàn dựng tư liệu, xác định mối quan hệ giữa cuộc đời và hoàn cảnh sáng tác của nhà văn với trang văn mà chính là nhờ qua tác phẩm để hiểu rõ hơn con đường sáng tạo nghệ thuật, hướng tới cốt lõi "tài năng và giới hạn của mỗi người cầm bút".

Nói cách khác, người viết thông qua những quan sát về nghệ thuật xây dựng nhân vật, bắt đầu từ cách đặt tên nhân vật, cách hình tượng hóa nguyên mẫu để rồi đưa ra một cách hình dung về khả năng tái tạo nhân vật trong tác phẩm văn xuôi. Ở đây người viết tiếp tục chỉ ra câu chuyện nguyên mẫu nhân vật Hoàng trong truyện ngắn Đôi mắt của Nam Cao, nhấn mạnh những dụng công nghệ thuật xuất sắc "dưới bàn tay nhào nặn, tái tạo như thể phù phép của Nam Cao đã góp phần tạo dựng nên một chân dung nhân vật sắc nét và tạo ấn tượng mạnh mẽ đối với người đọc". Đúng là Nam Cao đã khai thác, vay mượn một vài chi tiết từ con người thực ngoài đời để hóa thân thành nhân vật Hoàng, "rồi đến lượt nhân vật này lại nhập vào thân phận Vũ Bằng thực ngoài đời, tư cách nhà văn Vũ Bằng nhanh chóng trở thành một hư truyền, và là một hư truyền theo chiều nghịch, đầy bất lợi cho thanh danh tác giả".

Vẫn biết rằng Văn Giá là người đã bỏ nhiều tâm sức trong việc mở đường khôi phục chân giá trị cuộc đời và tác phẩm nhà văn - nhà tình báo Vũ Bằng nhưng tôi vẫn bất gặp thêm một sự bất ngờ thú vị khi được ông dẫn giải: "Hoàng là một tay ăn nói rất sắc sảo, cái sắc sảo của một anh sống bằng nghề chữ nghĩa, một cái lưỡi nhọn có hạng. Nam Cao càng để cho Hoàng ăn nói sắc sảo, hay ho, thú vị bao nhiêu thì nhân vật lại càng hiện ra như là một kẻ nhẩn tâm, độc địa bấy nhiêu. Khi nội dung đối thoại chuyển hướng sang những đối tượng không phải là nhân dân, mà là các lãnh tụ, chính khách chẳng hạn, thì sự sắc sảo vẫn giữ nguyên, nhưng không còn sự cay độc nữa, khẩu khí giờ đây đã chuyển sang màu sắc của sự tán dóc, chuyện phiếm phòng trà (và với tất cả sự kính trọng, khâm phục nữa - N.H.S thêm)" (tr.106).

Điều này có nghĩa Nam Cao đã xây dựng được nhân vật Hoàng hết sức điển hình bởi sự phân thân giữa hình thức vẻ ngoài người trí thức tiểu tư sản với những quan sát tinh tế và nhận thức thật sự sâu sắc về thời cuộc của chính anh ta. Ngày gặp nhau dưới suối vàng, chắc hẳn Vũ Bằng sẽ thấu hiểu và lấy làm vui khi bạn văn Nam Cao đã mượn vẻ ngoài của mình mà tạc dựng nên nhân vật Hoàng. Quả thật, nếu không hết lòng chuyên tâm với Vũ Bằng, sao Văn Giá có thể nghĩ sâu xa đến thế!

Phù hợp với cách viết phê bình, chín mục bài dựng chân dung các tác gia Nguyễn Nhược Pháp, Thạch Lam, Ngô Tất Tố, Nam Cao, Thâm Tâm, Hoài Thanh, Vũ Bằng, Thanh Châu, Văn Cao cũng được Văn Giá phác thảo theo tương quan "đời sống và đời viết".